

Коронни български роли в репертоара на русенската певица Мария Венцеславова

Ще започна настоящата статия с проблемите, които ме занимаваха в процеса на работа по дисертационния ми труд. Да пиша за водещите сопрани в Българския оперен театър в златния му период (1970-1989 г.) е голямо предизвикателство, защото е един от най-активните моменти в музикалната ни история. По това време театрите в цялата страна имат много интензивен живот, а основните артисти са изключително заети.

Решението ми да се спра на отделни певици, в различни градове е подтикнато от желанието да спечеля нови знания и умения, учейки се от големите имена. Невъзможно е да обхвана цялостно репертоара на водещите сопрани, за това предпочетох да разгледам някои певици, техни отделни роли, важни и интересни за развитието на културата на страната ни от историческа гледна точка. Една тях е голямата звезда на „Русенска опера“ Мария Венцеславо.

Тя е сред предпочитаните сопрани както от публиката, така и от ръководството на операта. Със съпруга ва

си, големият баритон Анастас Анастасов, са водещите артисти в драматичния репертоар на театъра в този период. Нека да разкажа и малко за жизнения ѝ път.

Родена през 1943 г., Мария Венцеславова израства в София. Започва още от дете да се занимава с музика. В хор „Бодра смяна“ „отглеждат“ огромния ѝ глас, в продължение на пет години, за да може по-късно да отиде в „Българска държавна консерватория“ и да завърши там обучението си в класа на професор Елена Киселова. Още с излизането от академичните среди, през 1967 г. Венцеславова заминава за Русе, където се явява на прослушване и веднага бива одобрена за артист в „Русенска народна опера“. Макар че е от София, тя предпочита да остане в дунавския град и да развива кариерата си основно там и в продължение на двадесет и три сезона активно пее. Действително не сбърква в решението си, защото се превръща в една от ярките звезди на операта, а в последствие и една от редовно гастролиращите артисти както на софийска, така и на сцените из цялата страна.

Първата си роля Мария Венцеславова изпява едва на 23 години и това е не коя да е, а пучиниевата Флория Тоска. Въпреки крехката си възраст

дебютира толкова успешно и оставя такива впечатления след спектакъла, че ръководството на операта ѝ поверява драматичния сопранов репертоар на театъра и занапред. На финала на „IV-и Международен конкурс за оперни певци“, провеждан в София, през 1970 г., където певицата не печели награда, бива запомнена със своето изпълнение на арията на пучиниевата героиня. Така Тоска, освен че е първа роля, се превръща и в една от коронните в репертоара на Мария Венцеславова. Изпява я над сто пъти не само на русенска сцена, но и гастролира с нея редовно в най-важните театри по онова време – Варна и София.

След тези успехи певицата се явява на още два конкурса, вече извън пределите на страната ни. През 1972 г. в Тулуза (Франция), взима високо отличие, а именно III-то място. Двата конкурса – в София и във Франция – ѝ дават достатъчно големи криле и натрупан опит, за да полети смело и през 1974 г. да грабне престижната „Награда за интерпретация на Вагнерова музика“ на един от най-големите оперни конкурси в света – „Франсиско Виняс“, в Барселона (Испания). С тази награда става първата българка и една от малкото в света, които имат честта да се похвалят с това отличие. Печели симпатиите на журито с прекрасните си изпълнения на героините Сента от „Летящият холандец“ и Елизабет от „Танхойзер“.

Доказвайки се като Вагнеров изпълнител в Испания, Венцеславова получава предложения за работа в чужбина и вероятно е можела да направи значителна кариера като Вагнеров изпълнител, каквито по света са рядкост, но тя избира да остане тук.

В онези години рядкост са били българските певци, посегнали да пеят Вагнер. Малко са, тези които са умеели да улавят тънките детайли в интерпретацията на музиката му. Този факт спомага за разгръщането на други страни на голямата Мария Венцеславова. Оказва се, че не само там ѝ е силата. Верди не по-малко разкрива певческите ѝ умения и качества.

Толкова добре изиграва неговите героини, че се превръщат в неин коронен репертоар. Прекрасната Дездемона, в „Отело“, Аида от едноименната опера, Амелия от „Бал с маски“, Леонора от „Трубадур“ са само част от образите, в които се е претворила. Най-запомнящи се остават Елизабет от „Дон Карлос“, Лейди Макбет от операта „Макбет“ и Амелия Мария от „Симон Боканегра“. За последната през 1975 г. получава награда от „Съюза на музикалните и танцови дейци“ за най-добра певческа роля, за спектаклите изиграни в сезон 1973 – 1974 г. Всички тези героини респектират с вокалната си линия и със задълбоченото вникване в

особеностите на Вердиевата драматургия, овладяни безкомпромисно от певицата.

Врх в кариерата за Мария Венцеславова безспорно е Лейди Макбет от операта „Макбет“. Играе я редом с мъжа си Анастас Анастасов. Тя, както и „Симон Боканегра“ са иновативни постановки на режисьора Константин Димчев и остават в историята като паметни със своята модерна визия и нестандартни за времето си режисьорски решения. Интерпретираният от Мария Венцеславова образ е толкова силен, че споменът за него блести ярко в съзнанието на съвременниците, които са я видели и чули. Години по-късно говорят за нея със същия възторг, както тогава. Опероманите, свидетели на тези времена си спомнят с вълнение за спектакъла и най-вече за двойката Макбет и Лейди Макбет – този дует в живота и на сцената – Анастас и Мария. Дълбочината и перфектното балансиране на точна доза нюанси в гласовете и на двамата при интерпретация са олицетворение на симбиозата между двамата певци. Тя се получава, както в техния случай, като естествен ход на целия им съвместен живот, освен това е плод на много задълбочена самостоятелна работа, но и добро познаване на сценичния партньор.

Ярките вокални умения, които притежава Мария Венцеславова, съчетани със забележителното актьорско присъствие, което демонстрира в класическия Вердиев и във Вагнеровия репертоар, са действително от огромно значение при изграждането на кариерата ѝ. За артистичното ѝ развитие, обаче, много голяма роля изиграва българският оперен репертоар. Любопитен факт е, че преди да се превъплати в Лейди Макбет, тя е изиграла голям брой български роли. Те много ѝ помагат да се развие гласово и певчески, за да узрее за предизвикателството на сериозната роля – Лейди Макбет и последващите я други.

Двойката Мария Венцеславова и Анастас Анастасов са от певците, които често участват в новосъздадени или класически български опери. Предпочитани от композиторите ни, получават много пъти предложения за изпълнения в дадени произведения. Дори, самите те проявяват желание да бъдат част от състави, които да правят нови български заглавия. Оказват се сред най-ангажираните певци затози репертоар. Това никак не е случайно! По традиция, създадена от Народна опера Русе, още в шейсетте години на миналия век, всеки нов сезон се открива с българско заглавие. Освен това композитори като Парашкев Хаджиев и Александър Райчев, например, постоянно присъстват в афиша на театъра, което непременно налага ангажираността на артистите с българските заглавия. Ето защо няма как

основните солисти да останат в страни от динамично развиващото се българско оперно творчество.

Аз вярвам, че Мария и Анастас не са свързани с българката музика само поради задълженията им като щатни солисти. С нея ги обвързва трайно любовта към родното изкуство: *„Аз много български опери съм пяла. Много! Наско пък още повече! За разлика от всички други наши колеги, които бягаха от българските роли и не пееха.“*¹ Това ми споделя самата певица, в част от разговора, който проведохме в дома ѝ в Русе на 23 октомври 2018 г. Въобще българският репертоар е много застъпен в кариерата на Мария Венцеславова и аз трудно бих могла да изброя всички роли, в които се е превъплатила, но бих искала набележа най-запомнящите се от тях. Това са Милкана от „Майстори“, Албена, от едноименната опера, Севина от „Лето 893“, Лили от „Тревога“, Сева /Ахинора/ от „Хан Аспарух“, Елена от „Момчил“, Елена от „Бунтовна песен“ и други. Не на последно място ще разкажа за две заглавия, явяващи се много важни за кариерата ѝ и превърнали се в коронни нейни роли – Мария Десислава от едноименната опера на Парашкев Хаджиев, написана специално за нея и съпругът ѝ и „Цар Калоян“ от единствената опера на Панчо Владигеров, където играе в ролята на Царица Мария по покана на самия композитор.

Трудно е да си представим, в днешно време, че дадена опера би могла да се напише за точно определен човек. Днес дори малкото съвременни опери, които се пишат по света, рядко са сътворени, за да бъдат изпълнени от определен певец. Обикновено след създаването им се търсят подходящите изпълнители, но в онова толкова продуктивно време не е било така и „Мария Десислава“ е пример за това. Сътворена е по повод стогодишнината от Освобождението на България (1978 г.), специално за „Русенска народна опера“, по драмата на Камен Зидаров „Иван Шишман“. Главните роли на Иван Шишман и Мария Десислава са написани за звездната двойка – Анастас и Мария.

Спонтанността, чувствеността и контрастите на „Мария Десислава“ са били в основата при избора на артисти за главните герои. Мария Венцеславова и Анастас Анастасов са певци, притежаващи тези качества и чрез тях въздействат силно на публиката. Двамата се отличават с великолепен усет към фразата, изживяват всяка нота и всяка дума и чрез играта и пеенето си обрисуват образите ярко. Тези компоненти, съчетани в едно, ги правят едни от предпочитаните певци. Двамата са доказали във времето положителната си нагласа, добро отношение и любов към българските

---

¹ [Интервю-среща с Мария Венцеславова. Русе, 23 октомври 2018]

творби, което според мен, оказва огромно влияние при избора на композиторите. От друга страна Парашкев Хаджиев, познавайки ги, преценява гласовите и артистичните им възможности и подобно на много от големите западно-европейски композитори, които творят за определени певци, съобразява партиите с тях. *”Винаги мисля и за певците – мисля, че това, което пиша, трябва да им е удобно, да се чувстват спокойни в ролята си.”*² Цитат от статия на проф. Боянка Арнаудова, в която тя цитира самия композитор.

Интересна, според мен, е гледната точка на Мария Венцеславова относно създаването на произведението: *„... никога не съм пренебрегвала българските исторически опери. С Наско, мъжа ми, бяхме сред първите, изявили желание да участват. Парашкев Хаджиев често идваше в Русе. Може би ни е гледал как играем заедно, може би е гледал „Цар Калоян“ на Панчо Владигеров, където участвахме и това го е накарало да мисли за нас, докато работи върху „Мария Десислава“. Но голяма беше радостта ми и голяма чест ми бе оказана от съдбата да се срещна с тази героиня!“*³

Споменаването на „Цар Калоян“ ми дава повод да премина към следващата коронна роля, върху която искам да акцентирам – Царица Мария. Тя се явява изключително важна за кариерата на сопраното и за това ще ѝ отделя повече внимание. По този начин бих искала и да почета празничните 120 години от рождението на композитора, които отбеляваме тази година!

Нека да дам малко предистория за „Цар Калоян“. Тя е една от най-запомнящите се български опери, с исторически сюжет, и единствената в творчеството на композитора. Оказва се много важна в изграждането на традициите в българския оперен театър, за това смятам, че е редно да ѝ отдам заслужена почит, като разкажа малко за съдбата ѝ, защото както почти всички доказали се световни оперни произведения, среща своите премеждия докато стигне до признанието за класическо българско заглавие, утвърдено не само у нас, но и на световно ниво.

И така, Панчо Владигеров започва работа над музиката в началото на 1935 г., и за една година успява да завърши напълно партитурата. „Цар Калоян“ е изнесена за първи път на 20 май 1936 г., под диригентството на Асен Найденов и режисурата на Христо Попов. Операта е посрещната добре от публиката, но само след девет представления е свалена по внушение на

²[Арнаудова Боянка. Забележителен лирик. // Култура N 19 (2681), 18 май 2012 <http://www.kultura.bg/bg/print_article/view/19749> (29 ноември 2018)]

³[Димитрова Гергана. Операта „Мария Десислава“ се завръща на русенска сцена. // Бряг (Русе), N 23, 29 януари 2013, с. 6.]

двореца, тъй като отрицателният образ на царица Мария (куманка и съпруга на Калоян) можел да даде повод за уронване престижа на тогавашната царица Йоанна (италианка и съпруга на цар Борис). Няколко месеца след софийската премиера и свалянето ѝ от сцена, „Цар Калоян“ е поставена с голям успех в Братислава (в Словашкия народен театър на 30 януари 1937 г.), а малко покъсно и в Любляна (Словенския народен театър). Братиславската премиера се превръща в събитие от световен мащаб. Няколко чехословашки радиостанции предават премиерния спектакъл, дори първо действие се излъчва директно от националното радио за САЩ от NBC, националната радиоразпръсквателна компания. Освен отзиви в чешката, унгарската и австрийската преса, вестник „Ню Йорк таймс“ помества обширен репортаж за операта. Така „Цар Калоян“ става първата българска опера, представена в чужбина.

„Втората постановка в България е осъществена едва през 1962 г., но не в столицата, а в Русе. Либретото е преработено – това, което някога е смуцавало монархията, сега смуцава народната власт – и за да се изправят „идейно-естетическите и драматургическите слабости на либретото“, както и историческите недостоверности, включително и неправилното възхваляване на врага Балдуин, са подсилени народностното и патриотичното звучене, въпреки че се получават несъответствия между музикалните характеристики на героите и развитието на сценичното действие.⁴ В операта се добавя като отрицателен образ Ирина – предателка-придворна, освен това се премахва самоубийството на Мария: „... (и така се възстановява историческата правда)“⁵, племенникът на Калоян, Борил е заменен от Гаврил, който вече не е отрицателен герой, а предателката Ирина бива убита при опит за бягство. Постановката на Русенската опера е определена като постижение от национална величина в развитието на съвременния оперен театър, на III-я Национален преглед на оперите, в София.

През 1975 г., „Цар Калоян“ отново е поставена в София, по повод седемдесет и пет годишнината от рождението на композитора Панчо Владигеров. Диригент е Александър Владигеров (синът на композитора), а режисьор – Михаил Хаджимишев. В постановката се възстановяват действащите лица от оригиналното либрето, правят се някои корекции по

⁴ [Бикс Р., Янева А., Каракостова Р., Ценова – Нушева М., Жунич Е. Български музикален театър. Т 4 : Опера, балет, оперета, мюзикъл 1890-2010 Рецензии, отзиви, коментари. София, Гея Либрис, 2015, с. 155 / Бикс Р. коментар и тълкование.]

⁵ [пак там, с. 155.]

финалния текст, също и отделна картина за финала, като се подчертава хоровата роля с цел да се покаже патриотичното обобщение на народното присъствие. В този си вид произведението пътува на турнета в Прага, Бърно, Братислава и Москва, където се приема с възторг.

През същата година в Стара Загора се открива ежегодният Фестивал на оперното и балетното изкуство, точно с „Цар Калоян“, но вече с диригент Ромео Райчев и режисьор Георги Петров. Бих искала да подчертая певческия състав на главните герои:

Борислав Дойчев – Цар Калоян

Мария Венцеславова – царица Мария, поканена от самия композитор

Михаил Мартинов – Балдуин

Миньо Минев – Борил

Спектакълът и тук има своя празничен повод, отново седемдесет и пет годишнината на композитора Панчо Владигеров, но и петдесет години от създаването на най-стария извънстоличен театър, а именно старозагорският. Преминава с огромен успех и малко по-късно трупата заминава на турне в Полша, където Венцеславова отново е поканена за главната роля. Ето как в местната преса, културологът Огнян Стамболиев, отразява тези събития: *„За юбилейната 50-годишнина на най-стария наш извънстоличен оперен театър – Старозагорската опера, и за 75-годишнината на Панчо Владигеров, беше поставена операта „Цар Калоян“. С тази успешна постановка старозагорци се представиха и в Полша, където Мария Венцеславова, поканена за ролята на царица Мария, получи може би най-високата оценка. Последните две участия на Мария Венцеславова в „Макбет“ и „Цар Калоян“ ѝ донесоха пълното признание на публиката и на критиката. Сега и тези, които я намираха малко сдържана и студена, не можеха да скрият възторга си – „... появила се е една сериозна, задълбочена млада певица“.*⁶

Макар, че царица Мария не е писана персонално за тази певица, Панчо Владигеров вижда в нея най-подходящият избор за своята главна женска роля и за това я кани на премиерата в Стара Загора, а по-късно тя става част и от състава на старозагорци на турнето им в град Лодз, Полша. Мария Венцеславова остава в историята на „Цар Калоян“ със студийния запис на операта, в който участва като единствен солист, непредставител на Софийска народна опера.

⁶ [Стамболиев Огнян. Профили : Мария Венцеславова. // Седем дни в Русе, N 7, 1976, с. 7-8]

Ето и какво споделя самата тя в разговора, който се състоя между нас, през 2018 г.:

Аз: „Аз много бих искала да разбера нещо повече за Цар Калоян?

И тук разказва интересна случка с композитора Панчо Владигеров, която ѝ е останала в съзнанието и е пряко свързана с поканата му към нея да пее царица Мария в „Цар Калоян“...

М. Венцеславова: *„Панчо, той много се гордееше с мен. Няма да забравя в Плевен имахме спектакъл, в Плевенската опера и разбирам, че Панчо е там. Имахме репетиция, когато се подготвяше премиера и като ме чува в самото начало и казва: „Ето това е, което искам!“ и направи, така че плочата се записа с мен, с мое участие. Всички останали солисти бяха от София.“*⁷. Говори за споменатия по-рано студиен запис на операта, от 1978 г., издаден от „Балкантон“ и съставен от три плочи. Осъществен е с хора и оркестъра на Софийската народна опера,. Пълният певчески солистичен състав е следният: Сабин Марков, Мария Венцеславова, Никола Николов, Миньо Минев, Рени Пенкова, Евгения Бабачева, Любен Михайлов, Живко Пранчев, Боян Кацарски, Милен Паунов, Борис Богданов.

Слушайки цялата опера бих искала да кажа няколко думи от преките си впечатления. Давам си сметка какво предизвикателство е „Цар Калоян“. Операта е повлияна от творчеството на Вагнер. Имам предвид не само това, че е писана след връщането на композитора от Германия и влиянието на живота му там, а именно това, че е изградена от отделни музикални номера, чието единство се засилва от общ тематичен материал. Вокалните партии са със симфонично развитие и се движат в широки амплитуди. Написани са така, според мен, с цел да се даде по-голяма изразност на сложните конфликти вътре. Оркестърът е в синхрон с певците, като съставна част от изграждането на образите и действието. От чутия студиен запис бих си позволила да изкажа няколко мои разсъждения само за Царица Мария и за нейния образ, тъй като нямам за цел да анализирам цялостно операта, а по-скоро да набележа някои моменти, които са в пряка връзка с участието на Мария Венцеславова и изграждания от нея образ.

Слушайки я откривам разнообразието от щрихи в образа на главната героиня, които изпъкват още от самото начало. Тъгата и копнежите на

---

⁷ [интервю-среща с Мария Венцеславова. Русе, 23 октомври 2018 г.]

пренебрегнатата царица в арията, контрастиращи с веселата песен на Зоя и танцът на куманките. Чувам ги ясно, изразени чрез плътния и топъл тембър на Венцеславова, чрез великолепно и гласоводене и фразировка, които ме отнасят в друг свят. По-нататък в операта усещам начина, по който се влюбва в Мирослав, интересът ѝ към него. В диалога между двамата се чувства вътрешната борба, разкъсваща ги. В оркестъра чувам ясно лиричната тема на Царица Мария с настъпващия дълбок драматизъм, която се повтаря от началото на операта на няколко пъти до края. В дуета ѝ с Балдуин постепенно лиричното настроение се заменя с атмосферата на подтиснатост и драматизъм, а по-късно в диалога ѝ с Калоян любовта и страстта ѝ отстъпват място на омразата и желанието за мъст, за да завършат накрая със собствената ѝ смърт!

Забелязах нещо прекрасно, което прави интерпретацията на Венцеславова много силно въздействаща, а именно това, че тя не пее всеки път с един и същ глас. Подобно на драматичните актьори, според душевното състояние на героя в дадения момент, цветът на гласа се променя. Това чувам в разгръщането на образа вътре в произведението. Искане ми се да направя вметка, че го забелязвам не само в Царица Мария, а във всички роли, които Венцеславова пресъздава и които аз успях да чуя. Смятам, че такова пеене се усеща вътрешно, със сърцето. Не е техника, а просто усет! Нещо, което не мислиш, а идва естествено. Това докосва публиката, а и прави самия артист по-истински в изграждането на образа.

За да се върна на „Цар Калоян“ ще добавя, че в основата на всичко, с което певецът разполага като ресурс е музиката. Тя в съчетание с текст, допълнени от богатата Владигерова оркестрация, българските интонации и ритми, на основата, на които е композирано цялото произведение правят операта толкова въздействаща.

Във връзка с участието на певицата бих искала да цитирам още интересни отзиви в пресата. Ето и една оценка за участието на Мария Венцеславова на спектакъла в Стара Загора, която намерих поместена в книгата на проф. Розалия Бикс „Български оперен театър“, издадена през 1985 г. Цитатът е от статия на Стефан Лазаров от 11 март 1975 г., във вестник „Септември“ (Стара Загора): *„Особено трябва да бъде отличена артистката от Русенската опера Мария Венцеславова, изпълнителката на главната женска роля – царица Мария. Нейното даруване, школувано в системен труд ѝ позволява да пресъздаде един богат, сложен, противоречив образ... Онова, което чухме и видяхме от Венцеславова на премиерата, в*

дадената област трудно може да намери паралели в съвременното ни оперно изкуство.”⁸

Ще цитирам също част от статия на Жеко Христов, относно превъплащението на Венцеславова на старозагорска сцена и относно студийния запис: *„На старозагорска сцена певицата изпълнява необикновено трудната роля на царица Мария от операта „Цар Калоян“ на Панчо Владигеров. Този път обаче тя участва в записа на произведението и всеки слушател може достоверно да се убеди в мащабността на нейния талант.“*⁹

Вярвам, че събитията, белязали „Цар Калоян“ и това, че накрая Владигеров намира най-подходящия глас за централната женска роля цели тридесет и девет години след създаването на произведението, не са никак случайни. Явно произведението е трябвало да извърви своя път, за да намери царицата, чийто глас ще остане в историята документиран. Смятам, че опитът на Мария Венцеславова с вагнеровата музика, с Верди и с другите български опери, които е изиграла, ѝ е бил от огромна полза за разбирането на Владигеровата творба.

В изцяло драматичния си репертоар певицата постига една мащабност, до която Панчо Владигеров се е докоснал, когато я е чул в Плевен. Предполагам, че дълбоката интерпретация, която Венцеславова прави във всеки образ, в който се превъплащава, в съчетание с мощния ѝ и много добре поставен сопранов глас са били причините той да покани именно нея за своята Царица Мария.

И така, тя остава в историята на българския оперен театър не само като една от най-изявените драматични певици, с богатия си вердиев репертоар, но и като изключителна в българските заглавия, от които едно е написано специално за нея – „Мария Десислава“ на Парашкев Хаджиев и едно, сътворено преди тя да се роди, но съдбоносно свързано с кариерата ѝ – „Цар Калоян“. Нейните изпълнения се превръщат в пример за нас, по-младите поколения и всяко едно следващо превъплащение в тези героини е сравнявано с името Мария Венцеславова.

Ще завърша с това, че съм щастлива от възможността да се запозная отблизо с певица от такава величина и от редкия шанс, който ми се даде да

⁸ [Бикс Р. Български оперен театър. Т 2 : 1944-1980 Наблюдения и материали. София, Музика, 1985г., с. 166.]

⁹ [Христов Жеко. С дух на примадона. // Утро, N 101, 27.05.1993, с. 6.]

опозная творческия ѝ път из основи. Най-вече се радвам, че обогатих познанията си за българските заглавия, които така малко познавам.

Мария Венцеславова в ролята на Мария Десислава.

